

Tötszegi Tekla

Ruhatár és státusteremtés a kalotaszegi Mérán*

A magyar néprajzi irodalomban Fél Edit és Hofer Tamás közös tanulmánya, *A kalotaszentkirályi kelengye*¹ az első olyan tanulmány, amely deklarálta a tárgyi világ rendjét, a tárgyakat összekötő, rendbe szervező, „intézményesen meghatározott és szabályozott vonatkozásokat” kívánja feltárni az ideális felszerelés egységesen standardizált modelljének, a kelengyének a vizsgálatán keresztül.² A szerzők arra is felhívják a figyelmet, hogy a tárgyaknak élete, jól kirajzolódó életútja van, amelynek vizsgálata a tárgyat létrehozó, megőrző, továbbadó, örökítő közösség értékrendjének, életstratégiáinak, magatartásformáinak, kapcsolathálóinak megismeréséhez visz közelebb.

A kelengye egyik fontos összetevője a tradicionális viseletdarabokat összesítő ruhatár. Jelen tanulmány a mérái női ruhatár mennyiségi és minőségi mutatóinak, 1940 utáni jellemzőinek számbavetele alapján kíván rávilágítani viselet és értékrend, viselet és státus összefüggéseire. Ezt követően két család női ruhatárán keresztül a ruhadaraboknak a családi emlékezet kódolásában, a rokoni kapcsolatháló nyilvánossá tételében, a kapcsolatok ápolásában játszott szerepét vizsgálja.

A kutatás helyszíne, a néprajzi szakirodalomban kalotaszegi, nádasmenti településként számon tartott Méra közepes lélekszámú, vallásilag, etnikailag heterogén település református magyar többséggel. A 20. század közepéig, majd az 1989-es változásokat követően az európai uniós csatlakozást előkészítő időszakig lakói főként gazdálkodók voltak, legfontosabb jövedelemforrásuknak a bivalytej és az ebből készült termékek Kolozsváron való értékesítése számított. A közbeeső időszakban, az 1962-es kollektivizálást követően az aktív korú férfiak többsége Kolozsvár ipari létesítményeiben vállalt munkát. A rendszeres, állandó jövedelem mellett otthon – bár más keretek között, mint korábban – többnyire továbbra is gazdálkodtak az itt lakók. A korábban is jellemző jövedelemszerző tevékenységeken kívül (háziipari – kenderfonal, szőttések, varrottások –, majd a későbbiekben készen vásárolt termékekkel való kereskedés) az 1970-es évek fordulójától a fiatal nők közül többen is otthon végezhető bér munkát vállaltak vagy Kolozsváron dolgoztak. A város közelségének köszönhetően a városi munkavállalás nem járt együtt lakóhelyváltoztatással. Az itt élők társadalmi életének színhelye,

* A tanulmány korábbi szövegváltozata: Tötszegi 2006, 2007.

¹ Fél – Hofer 1969.

² Fél – Hofer 1969: 15.

hagyományos intézményeinek élettere, a reprezentáció közege továbbra is a falu maradt, közösségük, kapcsolatrendszerük továbbra is a falun belül formálódott.

A viselet presztízse is töretlennek tekinthető végig a 20. század folyamán, annak ellenére, hogy az 1960-as évek végén 1970-es évek elején Mérában is meghatározóvá vált a kiöltözés. A 20. század végére a viseletes öltözködés csak az 1950 előtt született nők esetében maradt általános, a legfiatalabb kizárólag viseletben járó nő 1955-ben született.

Viseletük bonyolult jelzőrendszer, amely a kódot ismerőt viselője táji hovatartozásáról, családi állapotáról, koráról, a viselés alkalmairól egyaránt képes tájékoztatni. A viseletbe való öltözködés szabályrendszerének értője, elsődleges alkalmazója, számonkérője, irányítója, a fiatalokhoz közvetítője az idősebb generáció. A személyes példa, a szabályok állandó ismételtetése, betartásának folyamatos számonkérése teszi lehetővé a fiatalok szocializációját, akiknek a viselet általi kommunikációja kizárólag az ünnepekre, a nagyünnepi és közvasárnapra istentiszteletekre, a családi élet jeles napjaira – keresztelekre, konfirmálásra, eljegyzésekre, esküvőkre, illetve más, a közösséget érintő ünnepekre – szűkült. Az alkalmasszerűen beöltözők számára ugyanazok az öltözködési szabályok érvényesek, mint a mindig viseletben járók számára.

A „TELJESSÉG HELYI NORMÁI”³

A szakirodalom a ruhatár kialakításának két alapmodelljét tartja számon. Az elterjedtebb modell szerint egyszerre, egész életre szólóan állították össze a ruhatárat, míg a második típus a ruhadarabok folyamatos pótlásán alapult.⁴ Mérában az első modellnek megfelelően a lány ruhatárának nagy részét konfirmálásra kapta meg, férjhezmenetelkor ezt esetleg kiegészítették anyjától, nagyanyjától örökölt vagy újonnan beszerzett, még fontosnak ítélt darabokkal. Az évek során anyagi lehetőségei szerint, személyes ambícióival összhangban újabb darabokkal bővíthette ruhatárát, az alapot azonban a lányként kapott ruhák jelentették.

Ebben a közösségben a 20. század folyamán nem készítettek tételes jegyzéket a férjhez menő lány felvevő ruháiról.⁵ A hozománylevelek hiánya egyrészt történelmi-gazdasági okokra⁶ vezethető vissza, másrészt azt jelzi, hogy – valószínűleg épp az öröklési rendszerrel összefüggésben – nem volt tradicionális igény rögzítésükre. A felvevő ruhák használata, „élete” nyilvános térben, a közösség figyelő, értékelő szeme előtt zajlott, a ruhatár minőségi, mennyiségi összetevőire

³ Fél – Hofer 1969: 15.

⁴ Flórián 2001: 39.

⁵ A régióból, Magyarvistából Daróczy Ferenc lelkipásztor rögzített, majd közölt 1936-ban az egyes darabok becslött értékével együtt egy keletgyeleltárt, valószínűleg ez is korabeli rekonstrukció. (Daróczy 1936, újraközölve: Ambrus 2006.)

⁶ Itt elsősorban a falu korábbi jobbágytátságára gondolok.

fény derült a használat során. Egy-egy újabb – készítésű vagy használatú – darab feltűnése mindig eseménynek számított, élénk érdeklődést váltott ki, több éven keresztül való, rendszeres hordása pedig arra is alkalmat teremtett, hogy egymás ruhadarabjait, az egymás ruhatárában bekövetkezett változásokat számon tartásák. Külön érdekes, hogy erre nemcsak a személyes munkát implikáló – hímzett, rátétekkel, gyönggyel díszített – ruhadarabok, hanem a gyári termékek, például a kendők esetében is képesek.

Ruhaleltárak, hozománylisták hiányában a kutató mindössze az időközben több-kevesebb változást elszenvető ruhatár még meglévő darabjainak számbavételére, illetve a tulajdonosok emlékezetére támaszkodhat. Előbb arra kértem az adatközlőket, hogy próbálják feleleveníteni, milyen ruhadarabjaik voltak férjhezmenetel előtt. A különböző generációkhoz tartozó nők elsőként a legszebbnek, legértékesebbnek tartott nagyünnepi darabjaikat, esetleg a nagykorúsítási ünnepnek számító konfirmáció napján viselt öltözetüket írták le. Néhány esetben az egyes tárgyakhoz kapcsolódó személyes emlék hívta elő az újabb információt. Az alsóneműkről, a kevésbé értékes kiegészítőkről jellemzően csak külön kérésre beszéltek. A ruhatár nagyságára, az egyes típusok mennyiségére vonatkozó konkrét szám adatok helyett többnyire a sok–kevés ellentétpárt alkalmazták. A gazdag ruhatár kapcsán az örökölt ruhafélék mennyiségét, illetve a család áldozatkésztségét, a kevés darabból állónál a család anyagi helyzetét, több lánytestvér ruházásának nehézségeit, a megfelelő ruhatár kiállítását lehetetlenné tevő gazdasági-történelmi körülményeket hangsúlyozták.

A későbbiekben egy általam összeállított, az egyes viseletelemeket típusuk (ing, kötény, melles esetében), az anyaghasználat (az ujjasok esetében), típusuk és anyaguk (szoknya esetében) szerint lebontó táblázat kitöltésére kértem az adatközlőket, így rekonstruálva 15 nő férjhezmenetel előtti ruhatárát (1. táblázat).⁷ Közülük négy idősebb nő, illetve az 1950-ben született K. A. jár állandóan viseletben. H. K. (sz. 1946) körülbelül három-négy éve, H. K. (sz. 1956) tíz, S. K. (sz. 1954) pedig húsz éve nem volt viseletbe öltözve a vizsgálat idején. Mindhármuknak felnőtt lányuk van, akinek átadták viseletüket, maguknak csupán néhány idősebb korra való rendet hagyva meg. A fiatalabbak nagyünnepi alkalmakra öltötenek viseletet. A táblázat a ruhatár egy családon belüli, generációnként változó összetételéről is információkat nyújt: T. K. (sz. 1939) H. K. (sz. 1956) anyja, T. O. (sz. 1988) nagyanyja. T. E. (sz. 1975), S. K. (sz. 1954), V. Á. (sz. 1990) pedig M. E. (sz. 1967) leánya.

Mint minden rekonstrukció, jelen vizsgálat is esetleges: függ a kérdező alaposágától és a témában való jártasságától, a rekonstrukcióban részt vevők őszinteségétől, emlékezetének frissességétől. Az emberek szívesen emlékeznek például arra, ami őket vagy családjukat pozitív fényben tünteti fel. A díszes, értékes darabok létének felelevenítése a család „dicső múltjának” bizonyítéka, az önbecsülés

⁷ A tanulmány megírásához egy nagyobb, 50 adatközlőre kiterjedő kutatás eredményeit hasznosítottam. Az első táblázat 15 adatközlő ünnepi ruhatárának legfontosabb adatait tartalmazza, az adatközlőket nevük kezdőbetűjével, illetve születési évük jelzésével szerepeltetem.

forrása. A ruhatár megteremtése nehéz anyagi helyzetben szinte heroikus vállalkozás, s pont a hősiesség az, ami ellensúlyozza az egyén kisebbségi érzését, helyreállítja önbecsülését. A múlt felidézése mindig a jelen szemszögéből történik, érdekeink, a magunkról közvetíteni kívánt kép meghatározónak számít abban, hogy mire és hogyan emlékezünk. A jobb anyagi körülmények közé került nők szívesebben emlékeznek arra, amit sikerült megvalósítaniuk, mint a származásuk adta korlátokra. Jó példa erre a nők örökölt, régi darabokhoz való viszonyulása. Azokban a családokban, ahol nincsen számottevő mennyiségű örökölt darab, az új darabok érintetlenségét, divatosságát hangsúlyozzák, a kifogástalan állapotnak, a díszítettségnek kell feledtetnie a régi darabok hiányát.

E korlátok mellett ugyanakkor a rekonstrukciónak – az írott leltárakkal szemben – kétségtelenül megvan az az előnye, hogy a kutató utólag is rákérdezhet az egyes adatokra, a feltüntetett viseletelemek megszerzésének körülményeire, használatára, közösségi presztízsére. Erre annál inkább szükség van, mivel önmagukban a számok téves értelmezéseket sugallhatnak. Az 1933-ban született B. A. például minden beszélgetés alkalmával hangsúlyozta, hogy ő az átlagosnál kisebb ruhatárral rendelkezett. Családjuk eleve szegénynek⁸ számított, apja Kolozsvárra járt dolgozni, majd 1944-ben elment a frontra, s ott meg is halt. A nagycsalád nőtagjainak segítségével tette lehetővé, hogy az árván maradt B. A. megfelelő öltözetben konfirmálhatott, s rendelkezett a különféle alkalmakon való megjelenéshez szükséges minimális számú öltözetdarabbal.

A ruhatár összetétele, a birtokolt ruhadarabok mennyisége, az egyes darabok anyaga, díszítésének módja és mértéke a helyi öltözködési normák időben változó rendjéhez igazodik. A helyi öltözködési normák nemcsak azt szabályozzák, hogy az egyes alkalomra milyen öltözetben illik megjelenni, hogyan kell a különféle darabokat magukra öltetni, az öltözetet hordani, hanem azt is, hogy az adott időszakban mi számít kevésnek, illetve soknak, mi az, amire feltétlenül szüksége van minden nagylánynak, s mi az, ami a család presztízsét erősítő plusznak tekinthető. B. A. idejében két-három „cifra” (fiatalos, korához illő) s egy „gyászos rend” (a korosztály által hordottnál sötétebb színű öltözet) számított a minimumnak. Az utóbbit nagypénteken, adventkor, ünnepek második napján, temetések alkalmával, gyász idején öltötték magukra.

B. A. nagyobb értékű ruhadarabjainak száma körülbelül fele a nála három évvel korábban konfirmált gazdaleányénak,⁹ V. E.-ének (1. táblázat 1. és 2. oszlop). Különbség van az egyes darabok anyagát illetően is: míg B. A. öt szoknyájából 1 gyolcs, 2 delin és 2 selyem, addig V. E. 11 szoknyája közül csak 1 delin, 1 gyolcs,¹⁰ 2 selyem, s van 3 akkoriban újnak, divatosnak számító flokon, illetve

⁸ B. A. családjának 1 hektár 5 ár földje volt, szarvasmarhát B. A. emlékei szerint utójára 1939-ben tartottak, 2 darabot. B. A.-nak egy fiútestvére volt.

⁹ V. E. lánykorában a nagycsalád még együtt gazdálkodott. Nagyapja 16 hektárnyi szántóval, illetve kaszálóval, s körülbelül 5 hektárnyi legelővel és erdővel rendelkezett.

¹⁰ A „gyolcsfersing” (díszítés nélküli, aprón ráncolt szoknya) a gazdasági-társadalmi helyzetből függetlenül hozzátartozott a fiatal lány ruhatárához.

4 értékesnek számító szövetszoknyája is. Ugyanígy B. A. legdíszesebbnek, legértékesebbnek számító „pántlikás” köténye (az anyagszeleket díszesen összefogó függőleges, a ráncokat rögzítő vízszintes díszítménnyel, valamint gyári pántlikarátéttal díszített nagyünnepi kötény) egyetlen, többgenerációs darab, míg három évvel idősebb társa 4 pántlikás köténnyel bírt, közülük egyet örökölt, s három az akkori divatnak megfelelő volt. B. A. „kötéses” kötényeinek az előbbinél visszafogottabb díszítésű, pántlikarátét nélküli ünnepi kötény) száma is fele a V. E. által birtokoltnak, s az ünneplői között alig díszített „surcruhát” (egy vagy két anyagszélből, többnyire géppel összevarrt, legfeljebb keskeny csipkével, szalaggal díszített kötény) is találunk. Mindössze 2 „lékrije” (ujja felső részén vízszintes ráncokkal díszített, a felsőtestre simuló ujjas) van (V. E.-nek 7 db), neki van ugyanakkor a bemutatásban szereplő összes személy közül a legtöbb „vállfűsinge” (lányok, fiatalasszonyok által viselt, a gallér, kézelő és ujjhossz mellett vállrészen is hímzett női ing). Az 1940-es évek elejére már elterjedtek a lékrik, a divattal való lépéstartást ezek használata jelezte, a vállfűsिंग ezzel együtt visszaszorult a nagyünnepi használatba. B. A. az egyik nagynénjétől, akinek meghaltak a lányai, öt „vállfűsिंगet”, illetve „kerekíngeket” (gallérján, kézelőjén színes gyapjúfonallal hímzett női ing) kapott ajándékba, így – más híján – ő viselte azokat. Ugyanez lett a sorsa a sárga kasmírkendőjének is: mivel nem rendelkezett másik, gyengébb minőségű darabbal, amivel megkímélhette volna, elviselte az értékes darabot. B. A. generációjában pártája, selyembojtja senkinek sem volt (V. E. ruhatárában mindkettő presztízstárgynak számít!), de apróbb kiegészítői B. A.-nak ugyanolyan mennyiségben voltak, mint V. E.-nek. Mindkettőjük ruhatárában szerepel félcipő is, de míg V. E. esetében ez a bőség jele, B. A. egy vasútnál dolgozó nagybátyjától, a családban megszokott segítségnyújtás jegyében kapta a munkásoknak járó „pontra” vásárolt lábbelit.

A két, különböző társadalmi helyzetű mérái lány (V. E. és B. A.) ruhatárának összehasonlítása kapcsán szinte kínálkozik a következtetés, hogy a ruhatár hű tükrö tulajdonosa társadalmi, gazdasági pozíciójának. A kérdés azonban nem ilyen egyszerű. Az 1960-as évek második feléig valóban nyomon követhetők a felhasznált anyag minőségében, díszítésében, a ruhadarabok mennyiségében mutatkozó különbségek, később azonban az állandó alkalmazotti státusból származó jövedelem hasonló esélyeket biztosított a különböző rétegekből származók számára. Az örökölt darabok minőségével egyező régi kasmírok hozzáférhetősége csökkentette a minőség adta többletjelentést. A korábbi időszakra vonatkozóan sem közvetlen a megfelelés az öltözet és a valós társadalmi-gazdasági helyzet között. Bár a lány ruhatárának megteremtése a család részéről az anyagi és energiaforrások maximális bevetését követelte meg, egy ügyeskező, szorgalmas, kreatív anya saját munkájával pótolhatta az anyagiakat. Az alapanyagok maximális kihasználása, a régebbi darabok újrahasznosítása, a varrással szerzett pénzen újabb anyagok vásárlása lehetőséget teremtettek egy a család anyagi helyzetéhez mértnél gazdagabb ruhatár megteremtésére.

Az interjúban mintegy mentegetőzésként, magyarázatként gyakran visszatérő elem volt, hogy „anyámék két leányok voltak, nálunk két leány volt, én második leány voltam”. Két lányt „kiállítani”, ruhákkal ellátni különösen megterhelő feladatnak számított. A táblázatban szereplő nők egyharmadának van lánytestvére, azonban mindössze K. A. adatai igazolják azt, hogy ez ruhatárának alakulása szempontjából hátrányt jelentett, annak ellenére, hogy egy olyan időszakban volt nagylány, amikor már többféle beszerzési lehetőség állt a közösség rendelkezésére, tehát az örökölt darabok mennyisége már kevésbé számított.

A ruhatár mennyiségi és minőségi összetevői választások, döntések eredményei,¹¹ amelyek jelzik, hogy a család – s elsősorban a család nőtagjai – milyen státuseszményhez kíván közelíteni, és ezt milyen eszközökkel teszi. Milyen szerepe van a ruhatárnak: megjelenítenie, reprezentálnia kell a család státusát, vagy épp elrejtjenie azt?

Randall Collins¹² fogalmazza meg, hogy a nők a társadalmi rétegződés két dimenziójában – az osztályok vertikális rendszerében, illetve a státusszimbólumok termelésének és körforgásának struktúrájában – sajátos női kultúrákat hoznak létre, ezért réteghelyzetük sokkal bonyolultabb, mint a férfiaké. Collins szerint ez abból adódik, hogy a családban a nő státustermelő munkát végez, energiái a státus területén csapódnak le, egész tevékenységének alapja a státuseszménynek való megfelelés vágya. Szakmai és önálló sikereit¹³ is a státusszimbólumok termelésével és fogyasztásával éri el, ő az, aki leginkább „a goffmani homlokzat színjátékában” él.¹⁴

Bár Collins elemzése a fizetett alkalmazottként dolgozó nőkre vonatkozik, fenti megállapításai úgy gondolom, esetünkben is relevánsak. A viseletkészítés, ruhatárteremtés alapja a státuseszménynek való megfelelés vágya. A felsőbb réteghez tartozó nő gazdag ruhatára társadalmi helyzetének a reprezentánsa, a szegényebb lány gazdag ruhatára a viselet mint státusszimbólum által elérni kívánt státusé. A szegényebb lányoknak is igyekeztek díszes, drága ruhadarabokat készíteni, hiszen a gazdag ruhatár – „gúnyás leány” – az előnyös házasságkötés általi társadalmi emelkedés eszköze volt.

¹¹ Fél – Hofer 1969: 34.

¹² Collins 2003.

¹³ Bausinger – Mathilde Haint idézve – szintén felhívja arra a figyelmet, hogy az egyes ruhadarabok előállítása során nyílik játéktér a saját teljesítmény előtérbe állításához. (Bausinger 1995: 113.)

¹⁴ Collins 2003: 163–172. Erving Goffman dramaturgiai megközelítésű munkája a társadalmi szerepet egy adott státushoz tartozó jogok és kötelességek kivitelezéseként, egy adott közönség előtt előadandó szerep/szerepek összességéként (az egyén folyamatosan különféle, a státusának megfelelő szerepeket játszik) határozza meg. „Homlokzatnak” nevezi „az egyén alakításának azt a részét, amely rendszerint általános és rögzített formában határozza meg a helyzetet azok számára, akik megfigyelik az előadást. A homlokzat tehát állandó jellegű kifejezőkészlet, amelyet az egyén az alakítás idején szándékosan vagy akaratlagosan használ fel.” (Goffman 1999: 28.) A „homlokzat” részei: az emberi cselekvéshez háttérrel biztosító, a kifejezőkészlet szcenikus részére utaló „környezet”, illetve a szerepjátszóval legszorosabban azonosítható „személyes homlokzat”. Ez utóbbit a hivatal vagy poszt jelvényei, ruházati, nemi, életkori és faji jellegzetességek, testméret és külső kinézet, testtartás, beszédsmák, arckifejezések, testmozdulatok alkotják. (Vö. Goffman 1999: 30.)

A gazdák számára az igazi értéket az újabb és újabb földterület birtoklása jelentette. Földtulajdonuk, s ebből következő státusuk külső jeleként, de annak felül reprezentálása nélkül, „tisztességesen” kiállították lányaikat, s ebben a már meglévő, örökölt ruhaféléknek komoly szerepük volt, hiszen az egész élet tartamára kiállított, az emberi életszakaszok jelzésére is alkalmas kelengye birtoklója a hozzá már nem illő darabokat a család fiatalabb tagjainak adta tovább. A szegényebbek társadalmi emelkedést célzó, anyagi lehetőségüket meghaladó ruházkodását általában rosszalják, s ennek hangot is adtak.

„Eljött az öreg, nálunk, s azt mondta: P. – körülbelül el volt már otthon beszélve –, evvel, amit csináltál a leánynak gúnyát, mér nem vettél egy darab földet? S az én anyám azt mondta, hogy az én leányomat, amikor felöltöztetem, mindenki látja, ked meg... mondta csúful, hogy mit csináljon a földjével. Úgyhogy, mikor kimentünk a bandába, akkor úgy néztek engem, ni... Én fel voltam öltözve, ők pedig vótak, ahogy vótak. Régen a föld, s a marhák, azok voltak az elsők. (...) A cifra ruháért annyi ellenségem volt, hogy sok. Ma is fennáll. Például K. azt mondta, hogy a rongy mér ugrál, mert nincs mit egyenek. Én szegény leány voltam, az övének nem volt, hiába nagygazdaleány volt. S az én anyám azt mondta, hogy nem baj, mert a hasunk nem ablak, nem látják, mi van benne. Nekem több volt, mint a nagygazdaleányoknak, pedig szegény leány voltam, de az én anyám arra áldozott. A többik arra, hogy vegyenek földet.” (2004, nő, 56 éves – T. T.)¹⁵

A szegények szemléletében a föld tehát gazdasági, a rangon felüli férjhezmenetel pedig státusértéknek számított. Ruházkodásbeli erőfeszítéseik – akár a pillanatnyilag birtokolt gazdasági érték rovására is – a státusérték növekedését célozták. Ezt jelzi az interjúkban gyakran megjelenő „hírire csináltatott” ruha gyakori említése is. A kifejezés több – egymáshoz kapcsolódó – részjelentést is magában foglal: 1. Olyat készíteni (gyakran titokban), amilyen még senkinek sincs, amelyet nem is láthattak, esetleg mennyiségileg is annyit, ami addig nem volt jellemző. 2. Erőn felüli képességet bizonyítani. 3. Különleges rátermettséget bizonyítani a közösség felé. 4. Hírnévre tenni szert a ruhák által.

A kvótarendszer megnehezítette a legeredményesebben gazdálkodók életét is, a gazdáknak gyakran kevesebb pénz jutott a megfelelő ruhatár kiállítására, mint a szegényebb, rendszeres fizetéshez, napszámhoz jutó, ritkábban tejjel is kereskedő szegény rétegnek. Ebben az időszakban a társadalmi rétegződést elsősorban a felhasznált alapanyagok, a birtokolt kendők minősége tükrözte. A gazdalányok öltözete az anyjuktól, nagyanyjuktól örökölt régi, de „valódi” kasmírfélékből, míg a szegényebb lányoké új, de olcsóbb anyagokból, flokonból, selyemből, az

¹⁵ Az adatközlő konfirmálásakor apja már Kolozsvárott dolgozott. A család a kollektivizálás előtt összesen 3,5 hektáron gazdálkodott, ebből azonban csak 2 hektárnyi terület volt művelhető, Magyarvistából származó anyja 1,5 hektárnyi kaszálója valamikor kőfejtés, mészégető hely volt, nem használták. Ruhatárának kialakításában (mennyiség, anyaghasználat, díszítésmód tekintetében egyaránt) anyja inkább a vistai, mint a mérái normákhoz igazodott.

1960-as évek elején a kereskedelemben megjelenő hazai gyártmányú kasmírból készült, esetleg vásárlás útján jutottak hozzá az értékesebbnek számító régi textíliákhoz. A „valódi” elnevezés értékítéletet tükröz: a későbbi, román gyártmányú kasmír csak utánzat, sem minőségben, sem értékben nem éri utol a régi kasmírt.

A tejjel, tejtermékkel való kereskedésből, tejfuvározásból befolyt jövedelem lehetőséget teremtett a birtokviszonyokhoz mérten gazdagabb, fényűzőbb ruhatár megteremtésére is.

T. K., illetve V.-né H. K. szülei megközelítőleg azonos területen, valamivel több, mint hat hektáron,¹⁶ V.-né H. A. szülei ugyanakkor 2 hektár 70 áron gazdálkodtak (ebből 70 ár kaszáló volt). Az 1. táblázat 3–5. oszlopában szereplő adataik által a fent bemutatott jelenség jól nyomon követhető. A három ruhatár közötti különbség főként a felsőruhák esetében szembetűnő, az alsóneműk tekintetében mindössze a „gyolcspendely” hiányzik T. K. ruhatárából, ami a státus szempontjából nem releváns különbség, csupán azt jelzi, hogy T. K. konfirmálásakor, 1955-ben még nem volt jellemző a gyolcspendely használata. T. K. és H. A. megközelítően ugyanannyi szoknyával, köténnyel rendelkezik, H. K. esetében azonban nemcsak mennyiségi, de minőségi különbség is megfigyelhető: szoknyái között több a drágább anyagból készült darab, a táblázatban szereplők közül neki van például elsőként kasmírszoknyája. Ebben az is szerepet játszik, hogy H. K. anyja sokkal fiatalabb T. K., illetve H. A. anyjánál, az 1940-es évek elején „leánykodott”, amikor már néhány lánynak készítettek kasmírból is szoknyát, H. K. ezeket örökölte. Mindhármuknak több pántlikás kötényük van a kötelező konfirmálási darabnál. T. K. mindkét pántlikás köténye új, H. A. három darabjából mindössze egyet örökölt, kettő neki készült. A pántlikás kötény készítése ebben az időszakban nem jelentett olyan nagy anyagi megterhelést, mint korábban, inkább szorgalom és ügyesség kérdése volt, mivel gyári pántlikák hiányában a régi darabok mintájára kirajzolt olcsó, színes selyemszalagokat a lányok általában maguk varrták ki. Ugyanígy inkább a szorgalom, kézügyesség jele a T. K. és H. A. ruhatárában meglévő 2, illetve 3 darab melles is. A táblázatban H. K. ruhatárában jelennek meg elsőként a blúzok (szintén ujjasfajta, melynek szabása valamelyest különbözik a korábban divatos lékriétől), de T. K. és H. A. esetében a hiány oka nem gazdasági-társadalmi, hanem sokkal inkább az, hogy az „ők idejükben” még nem készítettek blúzokat. Ugyanígy sem T. K., sem pedig H. A. lánykorában nem volt még általános a félcipő használata. Akárcsak a korábban említett V. E. esetében, itt is presztízsértékű H. K. pártája, selyembojtja. Kasmírkendője is annyi van, mint T. K.-nak és H. A.-nak összesen, de – mivel nagyanyja hatására valamivel konzervatívabban öltöztetik társainál – lánykorában kizárólag anyjától örökölt piros gyöngysorát viseli, holott a fehér teklagyöngyből fűzött gyöngysor már korábban, H. A. idejében használatos volt.

¹⁶ H. K. szülei, nagyszülei egy háztartásban éltek, közösen gazdálkodtak. H. K. apai dédnagyapja életében csak az anyai örökséget osztotta el gyermekei között, magának fenntartott 7,5 hektáros területet.

A kollektivizálással a föld „gazdasági érték” jelentése megszűnt, az állandó, rendszeres pénzszerzési lehetőség a viselet státusértékének még erőteljesebb hangsúlyozására adott módot. Ennek tudatosításában és tartósításában nagy szerepe volt annak a korábban perifériára szoruló rétegnek, amelyik az előnyös társadalmi és anyagi helyzetbe kerülést a viselet általi státusemelkedésre használta fel, aki számára a gazdag ruhatár a személyes siker elérésének a bizonyítéka volt. Ezek a ruhafélék a megszokottnál díszesebbek voltak, a nagyobb anyagi befektetést igénylő vistai, bogártelki norma szerint készültek, gyakran ezekben a falvakban is vásárolták vagy varratták őket.

Az 1960-as évek közepétől – a jó minőségű anyagfélék, a magyarországi viseletes falvakban vásárolt régi, majd az 1970-es évek elején megjelenő cseh gyártmányú kasmírnak köszönhetően – egy-egy adott viseletelem (például párta, selyembojt) vagy az anyagminőség helyett az egyes darabok halmozásának, illetve egyre gazdagabb díszítésének volt státusemelő szerepe. Az 1. táblázatban láthatjuk, hogy az 1956-ban született H. K.-val kezdődően az egy-egy típusból készített darabok nagy száma miatt számottevően gazdagabb a ruhatár, az anyagfélék között pedig uralkodóvá válik a korábban presztízsertékű kasmír. A párta, a selyembojt az 1960-as évek vége és 1970-es évek közepe közti időszakban elveszíti presztízjszélő szerepét, néhány generáció ruhatárából teljesen kimaradt. Bár lett volna mód elkészítésére, már nem tartották fontosnak meglétét, s csak az örökölt darabokat viselték kivételes alkalmakkor.¹⁷ A díszítési, cifrítási láz annak a rétegnek az öltözetében is egyre nagyobb szerepet játszott, amelyik aktuális anyagi helyzetétől függetlenül előkelőnek, rangosnak tekintette magát. A divatjamúlt pántlikás kötényekből többet eladtak, hogy árukból új pántlikát, gyöngyöt vehessenek, s tarthassák a szintet a cifrítási, halmozási versenyben, hiszen ebben az időszakban az egyszerűbben díszített, esetleg már kissé megfakult kötény a fiatalok öltözetében a szegénység vagy a lustaság, érdektelenség jele lett. A töretlen ívű díszítési, cifrítási, halmozási, tarkítási folyamatban – néhány értelmiségi különutas megoldást leszámítva – az egész közösség részt vett.

A ruhatár gazdagságát, a halmozás mértékét jelzi, hogy napjainkban a ritkábban öltöző fiatalok már nem tudják követni, hogy a nagy választékból mikor mit öltöttek magukra. Az 1975-ben született S. T. például 2000 karácsonyától rendszeresen feljegyzi, hogy az egyes alkalmakon mibe öltözött, hogy az évek során sorra felvehesse ruhatára darabjait.

Az 1980-as évek elejétől értelmiségi kezdeményezésre újra megjelentek a fiatalok ruhatárában, s néhány év alatt a legfontosabb reprezentációs darabokká váltak a viselet klasszikus darabjai: a bagazia (alján színes posztó vagy bársony bélelésű, elől nyitott szoknyaféle, amelynek sarkait úgy tűzik övbe, hogy a díszes bélés kiforduljon), a ráncos pendely (kékített, ráncolt, a szélek találkozásánál többnyire hímzéssel díszített alsószoknya), a piros csizma, a sallang (hímzéssel,

¹⁷ Ilyen kivételes alkalomnak számított például egy-egy esküvői fényképezés, különösen, ha arra idegen vendégek érkeztek.

rátéttel díszített szőrszalag) és a párta. Újra felértékelődtek a régi kasmírkendők, a minél több, minél épebb darab birtoklása számított státusszimbólumnak. Napjainkban a kasmírkendőknek nincsen már meg a korábbi presztízsjelző szerepük, legfeljebb egy-egy különlegesen szép vagy különlegesen drága darab kelt nagyobb érdeklődést a közösségekben, de – bár a vásárlók szándéka továbbra is egyértelműen a státustermelés – ekként való fogadtatásuk már korántsem olyan egységes, mint a korábbi időszakban. A korábbi gazdaréteghez tartozók leszármazottai ugyanakkor ma is fontosabbnak tekintik a mennyiségi felhalmozásnál az anyagminőséget, a ruhadarabok által visszaidézhető múltat. A valós társadalmi emelkedés kompenzatív úton való elérhetlenségét bizonyítja, hogy a kevésbé „rangos származásúakat” erőfeszítéseik, a gazdag ruhatár, az időközben beszerzett régi, jó minőségű keszkenők ellenére is újgazdagoknak tekinti a magukat rangosnak számító közössége. A „másik oldal” véleményének legpregnansabb megfogalmazásával 2000-ben, a mérai nők köténykészletének felmérésekor találkoztam. Az egyik 1958-ban született adatközlő előre szabadkozott, hogy neki csak „ilyen mostani ruhái” vannak, „nincsenek olyan régiesek, amilyeneket a gazdák szeretnek”.

Az előzőekben kizárólag a ruhatár ünnepi darabjairól esett szó. Nemcsak azért, mert ezek köre gazdagabb, s mert az adatközlők elsősorban ezekre emlékeztek jobban, hanem azért is, mert a viselő, „hurboló” öltözetre (a minden vasárnapinál kevésbé értékes, az ünnepek délutánján, estéjén hordott öltözet) mindig kevesebb figyelmet fordítottak, mint az ünnepi darabokra. A 20. század első felében az volt a jellemző, hogy az eredetileg az ünnepi ruhatárhoz tartozó, de minőségi romlást szenvedett, például megfakult, megpecsételkedett, esetleg kiszakadt darabok szorultak ki a hurboló, majd a viselő ruhák közé. Hurboló, viselő öltözete általában 1-2 darab volt egy nőnek. Még napjainkban is látni olyan idősebb nőt, aki ugyanazt a szoknyát hétköznap fonákjára fordítva, kimezőként, vasárnap színén, hurbolóként viseli. B. A. ünnepi ruhatára kapcsán arról is szó esett, hogy – amennyiben nem volt más – az ünnepi darabokat viselték el akkor is, ha állapotuk ezt nem indokolta.

Az újonnan készült viselők, hurbolók olcsó, mosható anyagokból készültek, s kevésbé díszítették őket. A ruhatárak 1970–1980-as évekbeli gazdagodása a fiatalok hurboló öltözetét is érintette. Az olcsóbb anyagfélék mellett megjelenik a hazai gyártású kasmírból készült, az ünnepi darabokhoz hasonló mértékben díszített, kötéses kötény, szoknya. Egy lánynak ekkor már legalább három rend hurbolóval kellett rendelkeznie az ünnepek táncalkalmaira. Az 1990-es évek második felétől a táncalkalmak elmaradásával, illetve jellegüknek megváltozásával a hurboló öltözetek a fiatalok ruhatárában feleslegessé váltak, egy részüket táncegyütteseknek adták el, másik részük használatlanul a szekrények, ládák fenekén fekszik. A lányos anyák esetében pedig – egy a korábbival ellentétes utat követve – néhány szebb hurboló öltözet visszakerült az anya ünnepi ruhatárába.

„...MOST ÉN ÜGYELEK RÁ”.

A VISELETDARABOK CSALÁDON BELÜLI ÉLETÚTJA

Amint az a tanulmány első részében is elhangzott, a mérai nők ruhatárában a legfrissebb közösségi divatot követő, új darabok éppúgy megtalálhatók, mint 20. század eleji, több generáció által használt ruhafélék, egyszerre dokumentálva a saját, illetve az előző nemzedékek életének egy-egy szakaszát.

Az érvényes kulturális minta szerint az egyén használója s egyszersmind „örizője”,¹⁸ „kurátora”¹⁹ épp aktuális ruhadarabjainak, egy láncszem a generációk, a család, a rokonság nőtagjainak sorában. A kurátorszerep tudatos voltát bizonyítják a többgenerációs darabok kapcsán elhangzó megfogalmazások: „odaadtam, most már ő vigyázzon rá”; „átadtam, ügyelj rá”; „nálam van, most én vigyázok rá”. Az egyén egyes daraboknak átadója, másoknak felügyelője, élvezője, míg ismét másoknak várományosa. A viseletdarabokról való diskurzusban a tárgyakat használó elődök életútjának, egyéni tapasztalatainak a felidézése mellett állandóan visszatérő motívum a ruhadarabok állapotának a megőrzésére irányuló felelősségérzet hangsúlyozása, a közeljövőben körvonalazódó átadás-átvétel lehetőségének vagy bizonyosságának a tudata.

A ruhadarabok átadására irányuló emlékezet nagyjából a 20. század elejéig vezethető vissza. A nagy presztízsertékű viseletdarabokat minden anya igyekezett megőrizni a lánya számára. Ha valakinek lánya született, már nagyon fiatalon, de legkésőbb lánya egyházi és közösségi nagykorúsításakor, a konfirmációkor illet lemondania a presztízsertékű darabjairól a lánya javára. Az évek során a különböző öltözetemeknek egy folyamatos *rite de passage*²⁰-a követhető nyomon: az anya a korának már nem megfelelő ruhadarabjait sorra átadja lányának. Ha a családban több lány van, a ruhadarabok elosztásában két megoldástípus figyelhető meg: a nagyobbik lány előnyben részesítésének, illetve a ruhadarabok arányos elosztásának a gyakorlata. A korábbi, körülbelül az 1970-es évekig terjedő időszakban az anya fiatalos ruhái többnyire a nagyobbik lányhoz kerültek, a kisebbik lányt vásárolt ruhadarabokkal kárpótolták. Ezeket vásárokbán, szomszédos falvakban vagy még gyakrabban a faluban, a tágabb rokonságban szerzték be, gyermektelen vagy a fiús anyáktól, akik a nagycsalád ruházkodásban megnyilvánuló presztízst egyértelműen a saját anyagi érdekeik fölé helyezték.

¹⁸ A kifejezést Otto és Pedersen a ciklikus időszemléletű, az egyén életét a generációk láncába illeszkedve szemlélő gyűjtőtípusra vonatkoztatja. A „megőrző” által gyűjtött tárgyak legfontosabb funkciói: „a nemzedékeken átívelő egyéni életutak közötti folyamatosság” tudatának az erősítése, „a család mint érzelmi közösség megteremtése”, az egymás iránti felelősség hangsúlyozása. (Otto – Pedersen 2004: 34.)

¹⁹ A „kurátor jellegű fogyasztó” kezelője, őrizője csupán a tárgynak. A kifejezés Grant McCrackentől (1988) származik, idézi Rogan 2004: 60–64, lásd még Otto – Pedersen 2004: 35. Egy másik nádamenti közösség hasonló attitűdjét megfigyelve Fülöp Hajnalka tanulmányában arra kérdez rá, hogy az újabb és újabb használóhoz vándorló kendőkészlet egyéni tulajdonnak vagy sokkal inkább a nagycsalád közös tulajdonának tekinthető-e. (Fülöp 2000: 382.)

²⁰ A *rite de passage* átadási, nem átmeneti rítus értelemben. (Hofer 1983: 47.)

Gyakran ajándékba vagy olcsóbban, esetleg az akkor kapható, olcsóbb anyagokért cserébe adták át ruhadarabjaikat, hogy azok a „családban maradjanak”. Az anyagféleségek beszerzési lehetőségeinek kiszélesedésével az ünnepi ruhatárak is egyre gazdagabbá váltak. Egy-egy fiatal nő ruhatárában minden színből és viseletelemből legalább 2-3, előző generációtól származó és új darab egyaránt megtalálható volt. Így ettől az időszaktól kezdődően az átadandó ruhák elosztásában a „minden színből legyen” elv mellett elsősorban a régi darabok arányos elosztásának a szabálya érvényesült.

Az idősebb kori, tehát már családos lányainak átadandó ruhadarabok esetében az anyának már azt is szem előtt kellett tartania, hogy tőle függetlenül milyen darabokkal gazdagodtak lányai ruhatárai, illetve, hogy melyiküknek született lánya. Az átadás magától értetődő, mondhatni kötelező aktusa mindig anya–lánya kapcsolathoz kötődik, a ruhadarabok, kiegészítők családon belüli más mozgása (kölcsonzés, önkéntes ajándékozás, vásárlás, öröklés révén) már sokkal inkább a családi kapcsolatok szoros vagy laza voltának, s az ebből fakadó személyes döntéseknek az eredménye.

A viseletdarabok hosszú távú kölcsönzésének gyakorlata – bár ma is találkozunk vele – főleg a 20. század első felére volt jellemző, s mind a konzangvinikus, mind az affiniális rokonságot érintette. Gyermektelen vagy fiút szülő nagynénik, a nagybácsik feleségei, idősebb unokatestvérek járultak hozzá ily módon a családban élő nagylány öltöztetéséhez. A kölcsönzött darabokra a saját ruháknál is jobban kellett vigyázni, s később a menynek, lányunokának illetet visszaszolgáltattani. A ruhakölcsönzés gyakorlatát a szoros rokoni kapcsolattartás tette lehetővé. A gondosan ápolat, kölcsönös figyelmen, segítségén alapuló rokoni kapcsolat volt a garancia arra, hogy a ruhadarabok akár a kölcsönadóhoz, akár annak leszármazottaihoz visszakerültek, amikor arra szükség volt. A rokoni kapcsolattartás utóbbi 10–15 évben tapasztalható lazulását jelzi az is, hogy a hosszabb ideig (évtizedekig) kölcsönben maradó darabok visszakérése a magukat összetartó, problémamentes csoportokként reprezentáló családok esetében is több esetben konfliktushoz vezetett.

Az 1970-es évekig a legfontosabb, szinte kizárólagos ajándéknak a viseletdarab számított. Amint arról már szó volt, a viseletajándékozás szokása általában a három nagy vallásos ünnephez (karácsony, húsvét, pünkösd), illetve az egyén életútját végigkísérő átmeneti rítusokhoz kapcsolódik. Lássunk egy példát a különböző személyektől ajándékba kapott keszkenők²¹ arányára, egyetlen kendőkészleten belül. S. E. (sz. 1978) 63 kendőt számláló kendőkészletének 12 darabját édesanyja vette kislánykorában, 2 darabot szintén tőle kapott ajándékba asszonykorában, nagyanyáitól 26 darabot kapott lánykorában (ezekből 8 régint konfirmálásra), 1-et asszonykorában, dédnagyanyjától 2, keresztanyjától

²¹ A 20. század folyamán a keszkenő a leggyakrabban ajándékozott viseletelemnek számított. Fülöp Hajnalka egy inaktelki nagycsalád kendőkészlete alapján vizsgálta a nők viszonyát az időhöz, a kendők szerepét egy „jól körülírható asszonyszövegetés” kialakításában. (Fülöp 2000.)

5 darabot lánykorában, anyósától az udvarlás idején 1, esküvőre 7, asszonykorában 4, nagynénjétől lánykorában 1, asszonykorában 2 kendőt kapott.

A frissen elkészült vagy vásárolt ruhadarabokat a gyermekeknek, fiataloknak általában egyházi ünnepek alkalmával adták át, amikor az új ruhadarabok viselésének rituális szerepe, közösségi bemutatásuknak pedig a szokásosnál nagyobb közönsége volt. Az egyházi ünnepek voltak az udvarlást kísérő ajándékok kicserélésének is a legfontosabb alkalmai. Ünnepekre a lányok zsebkendőt, inget, nadrágot, mellényt, bokrétát, a fiúk pántlikát, kendőt, kötényt, anyagféléket, ezüstgyűrűt ajándékoztak. Az ajándékozás kölcsönösségére ebben a közösségben is nagyon figyeltek, a beszélgetések során sokszor elhangzott, hogy „én se maradtam adós, én azt viszonztam”. Az ajándékozás társadalmi kötelezettség²² jellegét igazolja az a gyakorlat is, hogy amennyiben megszakadt a kapcsolat, a kapott ajándékokat mindkét félnek illetl visszaszolgáltatnia. Ezek utána egy következő kapcsolatban újra ajándéktárgyakként funkcionálhattak.

Első ruhaajándékát a kisgyerek keresztelőjére, keresztanyjától kapta. A keresztelési ruha ajándékozásának szokása napjainkban is általános. A következő olyan alkalom, amikor a lány nemcsak a keresztanyától, de a korszangvini és affiniális rokonság nőtagjaitól egyaránt ruhaféléket kaphat ajándékba, a konfirmálás. A család tulajdonában generációk óta meglévő, régi darabokra általában olyan rokonoktól számíthat, akiknek nincsen gyermekük vagy csak fiúgyermekük született. A lányos rokonok többnyire új darabokat, anyagféléket ajándékoznak, illetve az új darabok elkészítésében segídeknek.

A közösség 20. századi női viseletében kevés rituális darabbal találkozunk, ezek többsége az esküvőhöz, az asszonnyá váláshoz kapcsolódik. Esküvők alkalmával a menyasszony lányságát jelképező hajbavaló- és pártapántlikáit odaajándékozza a rokon lányoknak, a pártát díszítő brossokat (készen vásárolt vagy gyöngyhímzéssel, házilag elkészített díszű) pedig a rokon legényeknek. Őt magát ez alkalomból anyósa az asszonyi státust szimbolizáló főköttővel, az ezt kiegészítő gyöngyös homlokcsipkével, illetve egy vagy több teljes rend viselettel ajándékozza meg. A viseletrendek számát, anyagának minőségét a vőlegény családjának anyagi helyzete, státusa, saját lánygyermek léte vagy hiánya határozta meg. A „rangos családból” származó anyóstól több, értékesebb ruhadarabra számíthatott a menyasszony, feltéve, ha a vőlegénynek nem volt lánytestvére, hiszen ilyenkor az értékes, szép darabokat mindig a lány kapta.

Az 1970-es évekig 1–3 öltözet ajándékozása volt általános, a hetvenes évek végétől a fiús anyák egymással versengve 5–6 rend ruhát is adtak, amit esküvő előtt „hírire kiállítottak”. Két vagy több fiútestvér feleségei között a családi múltat dokumentáló, több generáció által használt ruhadarabokat lehetőleg egyenlően osztják el. A válogatásnál fontos szempontként merül fel, ha közösek

²² Marcel Mauss szerint az ilyen típusú, kölcsönösségen alapuló ajándékozás „formalitás és társadalmi hazugság”, hiszen igazából nem az egyén akaratától függ, hanem társadalmi kötelezettségek és gazdasági érdek alapján jön létre. Mint ilyen, kiválóan alkalmas a közösség tagjai közötti rivalizálásra. (Mauss 1997: 373.)

a felmenők, s így egy-egy ruhadarab valamelyik meny családjából került az anyós családjához. Ilyenkor a „vissza az X. családhoz” szempont érvényesül. A továbbiakban az anya–lány kapcsolatra jellemző, folyamatos átadási rítus az anyósra nézve nem kötelező. Esküvő alkalmával a vőlegény nagyanyja is ajándékoz saját korának megfelelő, gyászos ruháiból egy rendet a menyasszonynak.

Lakodalmak alkalmával a nyoszolyólányok és a vőfélyek is ajándékot cserélnek. Elsőként a lányok kapnak ajándékot „hívogatáskor”, azt a fiúknak egy hét múlva, az esküvőkor kell viszonzniuk. Ilyenkor az ajándékot vásárló anyák többnyire arra figyelnek, hogy a kapottal körülbelül azonos értékű ajándékcsoportot állítsanak össze. Az 1970-es évek közepéig a lányok ilyenkor is pántlikát, keszkenőt vagy a viselethez felhasználható textilfélét kaptak, amit saját kezűleg hímzett, gyöngyös kitűzővel, esetleg zsebkendővel viszonztak. Az 1970-es évek közepétől főleg városi ruhafélét, piperecikket ajándékoznak.

Mivel a nagycsalád nőtagjai többnyire már életükben megválnak a ruhakészletük jelentős részétől, hagyatékként általában csak az idős korban viselt néhány rend marad. Ezek fölött általában az illetővel egy háztartásban élő, vagy őt „elgondozó” rendelkezik: eloszthatja e darabokat a család nőtagjai között vagy megtarthatja magának. Az is gyakori, hogy az elhunyt még életében dönt ruhaneműi sorsa felől, egy-egy kisebb darabbal megemlékezve a távolabbi rokonokról is.

RUHATÁR ÉS CSALÁDI EMLÉKEZET (KÉT ESETTANULMÁNY)

Most szűkítsük le vizsgálatunkat két család (V. és H. család) példájára.²³ A V. család a közösségben mind a családszerkezet, mind életstratégiák szempontjából tipikusnak tekinthető: három generáció, apai nagyszülők, szülők és gyermekek (fiú és lány) élnek egy háztartásban, az apának egy fiú-, az anyának egy lánytestvére van, külön háztartásokban. A család szarvasmarhatartással, s a tejtermékek értékesítésével foglalkozik, a nagylány a közeli város szakiskolájába, a fiú a helyi általánosba jár.

Á. (ruhatárának adatai az 1. táblázat utolsó oszlopában) 2005-ben konfirmált, anyja, M. E. az előző év folyamán adta át neki saját ruhatárának fiatalos darabjait. Régi kendői közül csak a fehér alapúakat adta át, mivel a sárga alapúakat még néhány évig ő maga is köti, ezeket lánya ruhatárában újonnan vásárolt darabokkal pótolta. Á. konfirmálásra további darabokat kapott ajándékba mindkét ágról a nagyanyáktól, illetve anyai nagynénjétől. Utóbbtól, mivel csak fiai vannak, kölcsön is kapott apró kiegészítőket és kendőket. Bár a szükség nem indokolta (hiszen már volt a család tulajdonában ilyen színű öltözet), Á. számára szülei megvették további két rend, valamikor az anyai dédanya tulajdonát képező, s később az anya unokatestvéréhez került öltözetet is, hogy „ne menjen ki a családból, ne kerüljön idegenhez”.

²³ 2005–2006-ban gyűjtött adatok alapján.

Á. ruhatárában, amely a család leggazdagabb ruhatára, a többgenerációs darabok vannak többségben. Ezek között vannak olyan darabok, amelyek változatlan formában kerültek a mind fiatalabbhoz, illetve olyanok, amelyeket az idők során „megújítottak”, fakult, kopott, esetleg divatjamúlt díszítményeiket kicserélték, s csak az alapanyag maradt a régi. A viseletdarabokról való diskuszióban azonban ezek is első tulajdonosuktól származókként szerepelnek. Az 1. ábra a nagylány ruhatárában lévő darabokból kirajzolódó családi kapcsolathálót szemlélteti, a • jel azokat a női családtagokat jelöli, akiknek viseletdarabjai ma Á. ruhatárának részei. Láthatjuk, hogy az anyai ágról származó ruhadarabok többsége E.-n, az anyán keresztül került Á.-hoz. Kivételt csupán az anyai nagynénitől származó néhány kiegészítő, illetve a két, anyai unokatestvértől vásárolt, valamikor a dédnagynya tulajdonát képező rend jelent. Az apai ágról származó darabok többségét is előbb anyja használta, ezek köre az apai nagyanyától közvetlenül kapott néhány darabbal, illetve az apai nagybáty feleségétől keresztelési ajándékként kapott renddel egészül ki. Különböző időszakból, különböző személyektől származó ruhadarabok együttesen alkotják Á. épp felöltött öltözetét (2. táblázat). Mivel a gyolcspendelyek viselése nem a fiatal generáció kiváltsága, s Á. anyja, nagyanyja is viselik a saját részükre készült darabokat, így a gyolcspendelyek alkotják Á. ruhatárában a bekerülésük szempontjából legfiatalabb tárgycsoportot. A csupán alkalmilag, a bagazia alatt viselt ráncos pendelyekből évtizedek óta nem készült új darab, s mivel ma már Á. az egyetlen a családban, aki bagaziát hord, a dédnagynyától, annak sógornőjétől származó pendelykészlet legszebb darabjaiból válogatnak számára. A revival bagaziaviselés (akárcsak az újabb anyag- és díszítménydivatok) a fiatalok öltözködéséhez kötődik. Bár a közösség tagjai közül épp az anyja, E. kapott hosszú évtizedek után elsőként bagaziát konfirmálásra, s asszonyként maga is készít még egyet magának, amikor lánya nagykorúvá érik, egyetlen darabot sem hagy meg a saját használatára, hanem mindegyiket átadja Á.-nak. Ebben az általános szokásrendhez igazodik.

Szintén a dédnagynyától, illetve az ő generációjához tartozó nőrokonoktól származik a párta, a piros gyöngysor, a kendők, a szoknyák, a sallangok egyike-másika. A viselt ruhadarabok kiválasztásában, az öltözetegyüttes összehangolásában fontos időpontnak számít Á. konfirmálási ünnepségének első napja, ettől kezdődően láthatóan megszaporodnak ünnepi öltözetében a neki készült darabok. Míg korábban az anyja piros csizmáját viselte templomba, a saját csizma elkészülte után azt már csak táncolni használja; a dédnagynyától származó sallangok sorát kiegészítik az újonnan készült darabok, s a konfirmálást közvetlenül követő időszakban az újonnan készült kötényeket, szoknyaféléket is be kell mutatnia a közösség tagjainak.

Az anyja, V.-né M. E. ruhatárában (ruhatárának férjhezmenetel előtti adatai: 1. táblázat, 11. oszlop) a még használt világosabb darabok kivétel nélkül saját részére készültek, a többgenerációs darabokat már átadta a lányának, a családi kapcsolatháló kivetítésére így inkább a sötétebb ruhái alkalmasak. Ezek között nagy számban vannak anyósa révén hozzá került darabok, anyja még használja

a középkorúakat megillető ruhák egy részét, ezek tehát a közeljövőben kerülnek majd átadásra. A gyászos viseletek között találunk egy rendet, amelyet a férj apai nagyanyjától, annak halála után örökölt. M. E. a nagyünnepi alkalmakra öltözik ma is viseletbe.

A nagymama, V.-né T. E. mindig viseletben jár, ruhatárában a saját részre készített, illetve az örökölt ruhadarabok dominálnak. Fiatal lányként, amikor a család ruhaféléinek kilencven százalékát ellopták,²⁴ fokozottan élvezhette a családi összefogás segítő erejét, a hiányzó darabokat a nagycsalád nőtagjai pótolták ajándékozás, kölcsönzés, csere, méltányos áron való adásvétel útján. Fiús anyaként ő maga is ajándékozott kiegészítőket, kevésbé értékes darabokat a rokon lányoknak, s főként számos új darab elkészítésében segédkezett. Megmaradt ruháinak elosztásában egyértelműen előnyben részesítette a vele egy háztartásban élő, lányt nevelő menyét. A jó anyós–meny kapcsolaton kívül döntésében az is szerepet játszik, hogy ez a menyé az őt lányként leginkább segítő, anyai ági közös rokonságából való, amellyel ma is szoros kapcsolatot ápol.

A ruhadarabok történetét a család legfeljebb a negyedik generációig tudja nyomon követni. Az emlékezés által létrehozott tudás a fiatalabb generációk irányába csökken. Bár a tárgyak eredetét tekintve Á. is meglepően jól informált, az egyes darabokhoz kapcsolódó történeteket kevésbé ismeri, mint anyja vagy nagyanyja, annak ellenére, hogy az anya és nagyanya segédletével végrehajtott öltözködések alkalmával a nevek mellett ezek a történetek is rendszeresen felbukkannak. A történetek többnyire a fiatal lánynak szóló tanulsággal zárulnak, a ruhadarabok megőrzésének kötelességére, a családi kapcsolatok ápolásának fontosságára figyelmeztetve őt.

A történetek által közvetített idilli családképet nemrég megzavarta valami. Konfirmáció előtt az apai nagymama egy olyan kendőt ajándékozott unokájának, amelyet ő kapott az 1950-es évek elején a családi krízishelyzetben egyik segítségükre siető nagynénitől. Bár a kendőt akkor jutányos áron „megvásárolta”, fiai lévén, később ígéretet tett arra, hogy valamikor majd visszajuttatja azt az eredeti tulajdonos leszármazottainak. Nemrég azonban – épp a vásárlás és kölcsönzés közti különbségre hivatkozva – saját unokáját ajándékozta meg vele, kiváltva ezzel a rokonság rosszállását. Az interjúk során a nagyanya és az anya a családi kapcsolatokat részletesen taglaló történetekkel igyekeztek legitimizálni a döntést. Bár közvetlen érintettként Á. részletesen ismeri az inkriminált kendőhöz tartozó történet minden részletét, nem volt hajlandó a témáról beszélni. Reakciója is

²⁴ Ritka, kirívó esetről van szó, az elkövető kiletére nem derült fény. Amint az a tanulmány első részében elhangzott, egymás ruhadarabjait jól ismerték, s könnyen azonosították a helyi asszonyközösség tagjai. Ha nem a megszokott személyeken tűntek fel az egyes darabok, élénk találgatás, oknyomozás vette kezdetét. Néhány elszigetelt példát ismerünk arra nézve, hogy például a szenvedélybeteg férj vagy fiú tulajdonított el értékes darabokat felesége vagy anyja ruhatárából, de cselekedetére többnyire abban az esetben is rövid időn belül fény derült, ha a Nádásmente más falvaiban értékesítette azokat. A közösségen belül elvárták, hogy ilyen esetben ne vásárolják meg a felkínált darabokat, illetve jelezzék azt a családnak.

jelzi, hogy érzékeli a család önreprezentációja és az ez esetben tanúsított megnyilvánulása közti ellentmondást.

A H. család a nagymamából (H.-né T. K., sz. 1939), az anyából (H. K., sz. 1956), illetve annak két gyermekéből áll. H.-né T. K. férje 1977-ben (ekkor lánya már konfirmált) meghalt, a 38 éves asszony egyedül, szülei (fizikai és morális) támogatásával látott neki egy kétszintes ház felépítésének. Lánya, H. K. lánykorától egy kolozsvári gyárban dolgozik, egy rövid, a ruhatárában nyomot nem hagyó házasság után vót visz a házhoz, aki 1998-ban meghal. H. K. fia nagyanyja támogatásával gazdálkodik (szarvasmarhatartással foglalkozik), lánya 2006 őszétől egyetemista. A H. család rokonságban van az előbbieken bemutatott V. családdal: a nagyanyák (H.-né T. K. és V.-né T. E.) testvérek. T. K. volt a nagyobb leány, az anya megmaradt viseletdarabjait így főként ő kapta lányként. Akárcsak húga esetében, T. K. ruhatárának (lánykori ruhatárának adatai: 1. táblázat 3. oszlop) alapját is a rokonságtól kapott darabok képezték. Nővérellel ellentétben azonban az ő ruhatára nem gyarapodott a férjhezmenetelkor, férje félárva volt, akit nagyanyjaék neveltek. Anyósának második házasságából leánya született, tehát azt ruházta, menyének nem adott ruhát.

Lánya, H. K. lánykori ruhatárának adatai (1. táblázat, 8. oszlop) anyja erőfeszítéseinek eredményességét tükrözik. Szoknyaféléinek, lékriinek száma több mint háromszorosa az anyja által birtokoltak, köténei szinte kétszerese. T. K. saját darabjainak többségét nem találta sem elegendő mennyiségűnek, sem elég szépnek, divatosnak lánya számára, hiszen a megfelelő minőségű alapanyagok beszerezhetősége, bárki általi hozzáférhetősége nyomán óriási versengés indult meg H. K. nagylánnyá válásának időszakában, amelyből T. K. sem akart kimaradni. Viseletdarabjai többségét eladta, hogy árukból újabb alapanyagokat vásárolhasson. H. K. ruhatárában mindössze egy-egy darab megújított kasmírkötény és mellény, egy piros és egy rózsaszín szövetszoknya, két vállfűsing, egy kerekíng, egy piros nyakbavaló gyöngy és 6 kasmírkendő származik az anyjától. Ez utóbbiak mellé anyja Magyarországról egy fekete, illetve Kajántóról 1970–71-ben egy fehér színű régi kendőt, egy rokontól régi kasmírujjast, illetve megjelenésük idején még 12 új kasmírkendőt vásárolt. A szoknyák, blúzok, kötének alapanyagát Magyarországról hozta. A beszerzőit előtt eladtak egy tehenet, s annak az árát mind elvásárolta. H. K. ruhatárában megjelenik több olyan viseletelem is, amelyet anyja lánykorában még nem hordtak: gyolcspendely, blúz, kötött mellény, bársonykabát, „gyöngyös gallér” (két, elől összevarrt kerek gallérrészből álló, gomb vagy szalag segítségével a mellény fölé rögzíthető díszgallér). Ajándékba újabb kasmírkendőt, pántlikákat kap csupán. A rokonság szerepe inkább a munkára, az egyes darabok elkészítésében nyújtott segítségre szűkül. Lánykori ruhatárában dominálnak az új darabok, sokkal nagyobb arányban vannak jelen, mint például nagynénje 4, illetve 11 évvel fiatalabb menyének a ruhatárában. Férjhezmenetelkor anyósától²⁵ egy rend újonnan készült viseletet kapott ajándékba.

²⁵ Anyósa Türeből származott, H. K. férjén kívül egy lánya is volt.

H. K. már nagylányként kiöltözött, de templomba, a különféle közösségi alkalmakra később is, mikor már Kolozsvárott dolgozott, az 1980-as évek végéig rendszeresen viseletet öltött. Lánykori viseletdarabjaiból anyja 1980-ban, amikor építkeztek, néhányat eladott, ő maga 1989 után sok viseletdarabját – elsősorban a hurboló öltözethez tartozó darabokat – szintén Magyarországon értékesítette. Lánya megszületése után főként rituális alkalmakra öltözött viseletbe. Megmaradt viseletdarabjait kihízta, újabbakat nem készítettek, templomba nem jár rendszeresen, az egyéb viseletes alkalmak köre pedig leszűkült.

A nagylány, O. ruhatárában (1. táblázat 14. oszlop) kisebb mennyiségben vannak többgenerációs darabok (a kasmírkendők egy része, egyes alsóruhák, vállfűs-ing, ráncos pendely, kiegészítők – nyakbavaló gyöngy, sallangok –, illetve 2 lékri) mint Á. ruhatárában. Viseletdarabjainak többsége anyja lánykori ruhatárából származik. Nagyanyja készítette el a konfirmációs kikérdezés napján viselt nagyünnepi öltözetének új darabjait, bagaziát, pántlikás kötényt, egy gyolcspendelyt. Erre az alkalomra kapott új pántlikákat (korábban az anyjától örökölt darabokat viselte, hiszen anyja férjhezmenetelekor már ritkán adták tovább a családban a pántlikákat), piros csizmát. Ugyanekkor egy rokon pártakészítéssel, egy másik pedig a kötény anyagszélék közé illesztett függőleges díszének elkészítésével viszonzta a nagyanya korábbi, hasonló jellegű segítségét. Keresztanyjától egy legújabb divatú pántlikás kötényt kapott. Található O. ruhatárában két kötény, amelyet konfirmálásakor anyja egy nádasdaróci származású, Mérában élő távoli rokonuktól vásárolt meg. Mivel anyja nem öltözik, a sárga alapú régi kendőket is O.-nak kötik.

Bár a nagyanyák testvérek, s nagyjából azonos értékű ruhatárral indultak (sőt, az idősebb T. K. előnyt is élvezett), a két család nőtagjai ruhatárának összetételében, az egyes viseletdarabokhoz, illetve a viselet használatához való viszonyulásban jól látható különbségek mutatkoznak. O. a vizsgált időszakban²⁶ feleannyi alkalommal öltözött fel, mint Á. (a 3. táblázat az O. által az egyes alkalmakon felöltött öltözet eredetét rögzíti viseletelemenkénti lebontásban). Ennek objektív oka is van: Á. a vizsgált időszak szinte fele idejében a „konfirmáló padban ült”, ez nemcsak a konfirmációra, az egyházi nagykorúságra való felkészítés, hanem az öltözködésben is látványosan a nagylánykorba való lépés bevezető időszaka, ilyenkor mutatják be a közösség előtt az egyes öltözeteket, a lányokat ebben az időszakban öltöztetik leggyakrabban viseletbe.

A két lány viseletes öltözködése kapcsán azonban két fontos – ettől független – tényezőre is fel kell hívnom a figyelmet. Az egyik a családi háttér, családi nőközösség szerepe. Á. körül egy markáns asszonyközösség körvonalazódik, mindkét oldalról ő az egyetlen lányunoka, mindkét nagyanyja, anyja, nagynénje, de még a nagynéni anyósa is részt vesz az Á.-ról viselete kapcsán közvetített imázs építésében. Á. egy olyan családban vált nagylánnyá – ráadásul kortársaihoz viszonyítva nagyon sok időt tölt anyja, nagynénje, nagyanyái társaságában –, ahol a viseletről való információk, az ahhoz való viszony taglalása nap mint nap része

²⁶ 2004. 11. 28. és 2005. 12. 31. között.

a családi nőközösség kommunikációjának. Ezt nyomatékosítja a személyes példa is, anyját, nagynénjét, nagyanyáit nap mint nap valamilyen varrnivaló – saját részre vagy eladásra készített darabok – fölé görnyedve látja. Á. viselethez való viszonyulásának irányítása ugyanakkor tudatos munka eredménye: egyértelműen megfogalmazott cél a család nőtagjai részéről a viselet megszerettetése. A rendszeres öltözködés, a társas munkák, családi ünnepek alkalmával gyakran elmesélésre kerülő történetek egyfajta családi legendárium alapját képezik, amely egy áldozatkész, összetartó család képét hivatott közvetíteni mind az utódok, mind a kívülállók felé. Ez utóbbiak a tárgyak pontos, aprólékos ismerőiként azonosítani tudják azok adott családhoz való tartozását. A ruhák által nemcsak egyfajta genealógiai tudás körvonalazódik, de az is tudatosodik, hogy a rokoni kapcsolat nem csupán vérségi vagy affiniális kötelék, hanem ápolt, épített kapcsolatok rendszere. A ruhák felöltésekor elhangzó történetek meghatározóak az érzelmi kapcsolatok alakításában, a genealógiai tudás formálásában, ugyanakkor hozzájárulnak az egyén szocializációjához, a közösségi szabályokhoz való alkalmazkodás képességének a kialakításához.

Másfajta családi háttér áll O. mögött. Anyja egészen fiatal korától Kolozsvárott, három váltásban dolgozik, az ingázással együtt járó munka energiájának nagy részét leköti. Lánykorában anyja teremtette meg ruhatárát, ő ebben személyesen nem vett részt. O. apai nagyanyja évekkal ezelőtt elhunyt, hogy az Á. nagyanyáihoz hasonló szerepet felvállalhatott volna. Az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy a két család között sohasem volt az előbbieken bemutatotthoz hasonló, intenzív kapcsolat. Nagyrészt O. anyai nagyanyjára hárult a ruhadarabok elkészítésének, a normák, illetve a családdal kapcsolatos tudás átadásának a feladata, neki azonban a család oszlopaként, akinek munkájára, erejére mindannyian támaszkodnak, már egyszerűen nincs energiája az utóbbi feladatnak is eleget tenni. Míg a nagymama szerint O.-t a viseletdarabok, azok élete, a kapcsolódó történetek nem érdeklik, O. épp a család múltját érintő történeteket, a nagycsaládi együttléteket, öltöztetése kapcsán személyes bevonását hiányolja.

A másik tényező a viseletdarabok eltérő esztétikai megítélésének a kérdése. Mindkét lány elfogadja az idősebb generáció döntését arra nézve, hogy *mi mivel talál*, a színek kor és alkalom szerinti rendjét, közös az előrekötött keszkenő, illetve a nem elég csinos hosszú mellény iránti generációs ellenszenv is. O. azonban már esztétikai fenntartásait is megfogalmazza, a vizsgált időszakban felöltött viseletdarabjainak számbavételekor (3. táblázat) is látszik, hogy azokat a kötényeit, amelyeket nagyanyja a ruházkodási versenyben nagy gonddal, minél cifrábbra készített el anyjának, illetve a neki készült legújabb divatú darabjait nem szívesen ölti fel, kedvencének az 1950-es évek kézi hímzésű ruhái mintájára varrt pántlikás kötény, illetve a két, rokontól vásárolt, 1939-ben készült darab számít, 7 alkalomból ötször ezeket kötötte fel a rendelkezésére álló 11 kötényből. Bár értékeli a család erőfeszítéseit, számára – a család által a közösséghez való erős

kötődés hiányában – az egyes darabok nem rendelkeznek az Á. számára természetes, a „mi viseletünk”-re²⁷ jellemző emocionális tartalommal.

* * *

A mérai nők férjhezmenetelük előtt kapott ruhatára minőségi és mennyiségi összetevőinek alakulását – mint láthattuk – egyaránt befolyásolja a család aktuális és korábbi anyagi helyzete, státusa, alkalmazott életstratégiája, ruházatkódhoz való attitűdje, a család nőtagjainak, s különösen az anyának a személyes erényei. A számszerű adatok értelmezéséhez az előbbieket ismerete mellett fontos az egyes viseletelemek használata időbeni paramétereinek (mikor számít újnak, divatosnak, mikor szorul vissza az ünnepi használatból egy-egy anyagfajta vagy viseletelem), az alapanyagok, illetve egyes elemek értékhierarchiában elfoglalt, időben változó helyének a tisztázása. A családra nagy terhet róvó, gazdag, értékes ruhatár összetételében az anya, nagymama, dédanya, oldalági rokonok ruhatárából származó, esetleg ajándékba, kölcsön kapott darabok is meghatározóak lehetnek. A viseletdarabok létrehozásán, használatán keresztül egy generációkon átívelő, többszintű kapcsolatrendszer körvonalazódik, amelynek viszonyai a közösség teljes életét, mindennapjait és ünnepeit egyaránt behálózzák.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Ambrus Judit 2006: Magyarvista református anyakönyveinek vizsgálata. In: Jakab Albert Zsolt – Szabó Á. Töhötöm (szerk.): *Lenyomatok 5. Fiatal kutatók a népi kultúráról.* (Kriza Könyvek 27.) Kolozsvár, 237–266.
- Bausinger, Hermann 1995: *Népi kultúra a technika korszakában.* Budapest.
- Bogatirjov, Pjotr Grigorjevics 1985: A morva–szlovák népviselet funkciói. In: Verebélyi Kincső (szerk.): *A néphagyomány alakulása. Pjotr Grigorjevics Bogatirjov válogatott tanulmányai.* (Folcloristica 8.) Budapest, 91–167.
- Collins, Randall 2003: A státuskultúrák termelése és a nők. In: Wessely Anna (szerk.): *A kultúra szociológiája.* Budapest, 160–173.
- Daróczi Ferenc 1936: Egy kalotaszegi falu. *Magyar Népegészségügyi Szemle* IV. 225–238.
- Fél Edit – Hofer Tamás 1969: A kalotaszentkirályi kelengye I. Kísérlet a tárgyi világ rendjének feltárására. *Néprajzi Értesítő* LI. 15–36.
- Flórián Mária 2001: *Magyar parasztviseletek.* Budapest.
- Fülöp Hajnalka 2000: Keszkenők és asszonyok a huszadik század végén. Egy tárgycsoport idővonatkozásai. In: Fejős Zoltán (főszerk.): *A megfoghatatlan idő. Tanulmányok.* (Tabula könyvek 2.) Budapest, 372–390.
- Goffman, Erving 1999: *Az én bemutatása a mindennapi életben.* Budapest.

²⁷ Bogatirjov 1985: 157–160.

- Hofer Tamás 1983: A „tárgyak elméletéhez”. Felszerelések és tárgyegyüttesek néprajzi elemzése. *Népi kultúra – népi társadalom* XIII. 39–64.
- Mauss, Marcel 1997: Ajándékok és viszonzásuk. In: Bohannan, Paul – Glazer, Mark (szerk.): *Mérföldkövek a kulturális antropológiában*. Budapest, 368–376.
- Otto, Lene – Pedersen, Lykke L. 2004: „Összegyűjteni” önmagunkat. Élettörténetek és az emlékezés tárgyai. In: Fejős Zoltán – Frazon Zsófia (szerk.): *Korunk és tárgyaink – elmélet és módszer. Fordításgyűjtemény*. (MaDok-füzetek 2.) Budapest, 28–39.
- Rogan, Bjarne 2004: Tárgyak és történeteik – valamint egyéb tulajdonok. Megjegyzések a birtoklás nyilvános és személyes aspektusairól idősek körében végzett felmérés alapján. In: Fejős Zoltán – Frazon Zsófia (szerk.): *Korunk és tárgyaink – elmélet és módszer. Fordításgyűjtemény*. (MaDok-füzetek 2.) Budapest, 57–67.
- Tötszegi Tekla 2006: Családi emlékezet a viseletdarabok tükrében. In: Gazda Klára – Tötszegi Tekla (szerk.): *(A) Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 14*. Kolozsvár, 248–260.
- Tötszegi Tekla 2007: A nők hagyományos ruhatárának összeállítása a nádasmenti Mérán. In: Munteanu, Simona (főszerk.): *Simpozion Omagial „Romulus Vuia și etnografia românească”*. Cluj-Napoca, 220–239.

A 15 adatközlő ruhatárának összetétele

1. táblázat

	V.E.	B.A.	T.K.	H.A.	H.K.	K.A.	S.K.	H.K.	T.E.	L.E	M.E.	T.E.	Sz.Cs.	T.O.	V.Á.
Születési év	1930	1933	1939	1941	1946	1950	1954	1956	1956	1960	1967	1975	1977	1988	1990
Haj- és fejviselet															
Pántlika	3	4-5	3	4	4	4-5	4	5	4	>3	5	5	3	6	5
Hajfonó	3	2	1	2	3	2-3	3	3	2	3	2	2	3	5	2
Párta	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1
Kendők															
<i>Kasmír</i>	9	2	6	4	12	12	23	20	15	24	25	25	55	25	20
<i>Selyem</i>	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>Flokon</i>	0	0	0	3	1	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>Karton</i>	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0
<i>Bársony</i>	0	0	0	0	2	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0
<i>Szővet</i>	0	0	2	0	0	0	1	0	1	3	0	0	0	0	0
<i>Posztó</i>	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0
Összesen	10	4	8	7	14	15	24	23	16	28	26	27	55	25	20
Alsóruhák															
Vászonpendely	5	4	5	3	3	1	0	1	1	6	4	2	5	3	2
Gyolcspendely	0	0	0	1	2	0	4	3	3	3	5	3	10	4	6
Alsószoknya	2	2	2	3	4	4	8	4	2	6	1	7	3	3	0
Vállfűsing	4	7	3	2	3	1	1	2	1	3	1	2	4	1	3
Kereking	2	1	1	1	0	0	0	1	0	2	1	0	2	0	0
Felsőruhák															
Szoknyafélék															
<i>Bagazia</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2	1	2	3
<i>Gyolcsfersing</i>	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	1
<i>Karton</i>	0	2	3	0	2	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0

	V.E.	B.A.	T.K.	H.A.	H.K.	K.A.	S.K.	H.K.	T.E.	LE	M.E.	T.E.	Sz.Cs.	T.O.	V.Á.
Születési év	1930	1933	1939	1941	1946	1950	1954	1956	1956	1960	1967	1975	1977	1988	1990
<i>Delin</i>	1	1	0	2	0	1	0	2	0	2	0	0	0	0	0
<i>Santung</i>	0	0	0	0	2	0	2	1	0	0	0	0	0	0	0
<i>Flokon</i>	3	0	0	1	2	1	0	2	2	1	0	0	0	0	0
<i>Szövet</i>	4	0	3	2	1	2	4	2	1	4	4	2	2	2	3
<i>Selyem</i>	2	1	1	3	4	1	1	4	2	4	2	0	2	0	1
<i>Kasmír</i>	0	0	0	0	2	2	8	10	7	14	13	10	14	8	15
<i>Bársony</i>	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	1	0
<i>Nejlon</i>	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1	0	0	0	0
Összesen	11	5	8	9	14	8	17	25	14	27	23	15	20	14	23
Kötények															
<i>Pántlikás</i>	4	1	2	3	5	1	1	1	1	2	2	4	3	3	3
<i>Kötéses</i>	6	3	7	4	6	5	9	10	7	9	13	11	12	7	10
<i>Csipkés</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0
<i>Surc</i>	0	0	0	0	1	0	2	2	2	4	0	0	0	0	0
<i>Fodros</i>	0	1	1	3	0	3	0	3	1	0	0	0	0	0	0
<i>Nejlon</i>	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1	0	0	0	0
Összesen	10	5	10	10	12	9	13	17	12	16	16	16	15	11	13
Lékrik															
<i>Bársony</i>	4	0	1	1	2	0	0	3	0	2	1	1	0	1	1
<i>Santung</i>	0	0	0	0	0	0	0	2	0	1	0	0	0	0	0
<i>Selyem</i>	0	2	1	0	0	1	0	3	1	1	0	0	0	0	1
<i>Flokon</i>	1	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>Kasmír</i>	0	0	0	0	0	0	0	8	0	0	0	0	2	1	0
<i>Szövet</i>	2	0	3	2	1	0	0	3	0	1	0	0	0	0	1
Összesen	7	2	5	3	5	1	0	19	1	5	1	1	2	2	3

	V.E.	B.A.	T.K.	H.A.	H.K.	K.A.	S.K.	H.K.	T.E.	L.E	M.E.	T.E.	Sz.Cs.	T.O.	V.Á.
Születési év	1930	1933	1939	1941	1946	1950	1954	1956	1956	1960	1967	1975	1977	1988	1990
Blúzok															
<i>Bársony</i>	0	0	0	0	1	0	0	1	0	1	3	0	1	1	0
<i>Santung</i>	0	0	0	0	3	0	1	2	0	0	0	0	0	0	0
<i>Selyem</i>	0	0	0	0	1	1	1	1	2	2	1	0	2	0	0
<i>Flokon</i>	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0
<i>Kasmír</i>	0	0	0	0	0	1	6	4	7	12	11	6	11	8	7
<i>Szövet</i>	0	0	0	0	0	0	0	3	0	3	1	0	0	0	1
<i>Nejlon</i>	0	0	0	0	0	3	1	2	1	1	0	0	0	0	0
Összesen	0	0	0	0	5	6	9	13	11	19	16	6	14	9	8
Melles	1	1	3	2	1	1	1	1	1	1	2	4	4	2	2
Hosszú melles	0	0	1	1	0	0	0	1	1	1	1	0	1	0	0
Kötött mellény	0	2	0	0	0	1	3	3	3	3	2	0	0	0	0
Szvetter	0	2	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mellény	3	2	2	2	4	5	3	6	5	4	7	3	5	6	4
Hosszú mellény	0	0	1	0	0	0	1	3	4	2	1	1	2	1	2
Kabát	0	0	0	0	1	1	1	1	0	2	1	2	2	0	0
Kozsok	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Bujka	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
Hárászkendő	1	1	1	1	1	1	1	0	1	2	2	0	1	0	1

	V.E.	B.A.	T.K.	H.A.	H.K.	K.A.	S.K.	H.K.	T.E.	L.E	M.E.	T.E.	Sz.Cs.	T.O.	V.Á.
Születési év	1930	1933	1939	1941	1946	1950	1954	1956	1956	1960	1967	1975	1977	1988	1990
Kiegészítők és lábbelik															
Sallang	5	5	3	5	3	0	0	3	0	0	2	2	5	3	5
Leeresztő	2	0	2	2	2	2	2	3	2	1	4	4	5	5	3
Selyembojt	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Nyakbavaló gyöngy	1	1	1	2	1	1	1	1	1	2	2	1	1	1	3
Bojt	2	1	1	0	1	1	0	1	0	1	1	1	1	1	1
Gyöngyös gallér	0	0	0	0	1	1	0	2	0	2	0	0	1	0	0
Mellénydísz	0	0	1	0	0	0	0	0	0	2	2	1	2	0	4
Piros csizma	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1	2
Fekete csizma	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	0	2	1	0
Félcipő	1	1	0	0	3	1	4	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.

Megjegyzés: n.a. = nincs adat

*A ruhadarabok eredete Á. öltözetében (V. család)**Jelmagyarázat:*

- 1 = Á.-nak készült/vásárolták
 2 = anyjának készült/vásárolták
 3 = valamelyik nagyanyjának készült/vásárolták
 4 = valamelyik dédanyjának, illetve kortársának készült/vásárolták
 5 = ükanyjának készült
 6 = kölcsönbe kapott darabok
 7 = más rokontól kapott

Alkalmom	Fejviselet		Vászonruhák			Felsőruhák				Kiegészítők és lábbelik					
	párta	kendő	ing	pendely	ránccos pendely	ujjas	melles/mellény	szoknya	kötény	sallang	pántlika	gyöngy-sor	bojt	mellény-dísz	lábbeli
2004. 12. 26. karácsony 2. napja		1		1		2	3	4	2	4	1	4			2
2005. 01. 23. imahét		3		1		1	2	1	2	4	1	4			2
2005. 02. 6.		3		1		2	2	4	2	2	1	4			2
2005. 03. 13. kikérdezés	4		1	1	4		1	1	1	1	1	4	3		1
2005. 03. 20. virágvasárnap				1		2	1	2	1		1	2		6	1
2005. 03. 25. nagypéntek		4		1		5	3	3	2	1	7	4			1

Alkalom	Fejviselet		Vászonruhák			Felsőruhák				Kiegészítők és lábbelik					
	párta	kendő	ing	pendely	rácospendely	ujjas	melles/mellény	szoknya	kötény	sallang	pántlika	gyöngy-sor	bojt	mellénydísz	lábbeli
2005. 03. 27. húsvét 1. napja	4		1	1	4		1	2	2	1	1	4	3		1
2005. 03. 28. húsvét 2. napja		1		1		2	2	3	2	1	1	4		2	1
2005. 05. 15. pünkösd 1. napja	4		1	1	4		1	1	1	1	1	4	3		1
2005. 08. 06. újkényér		4	1	1			1	2	1	1	1	4			1
2005. 10. 30. reformáció napja		4		1		1	2	2	2	1	1	4		2	1
2005. 12. 25. karácsony 1. napja		3		1	4	2	1	1	1	1	1	4			1
2005. 12. 26. karácsony 2. napja		1		1		2	2	4	4	1	1	4		2	1

*A ruhadarabok eredete O. öltözetében (H. család)**Jelmagyarázat:*

1 = O.-nak készült/vásárolták

2 = anyjának készült/vásárolták

3 = valamelyik nagyanyjának készült/vásárolták

4 = valamelyik dédanyának, illetve kortársának készült/vásárolták

5 = más rokontól kapott/vásárolt

Alkalom	Fejviselet		Vászonruhák			Felsőruhák			Kiegészítők és lábbelik				
	párta	kendő	ing	pendely	ráncos pendely	ujjas	melles/ mellény	szoknya	kötény	sallang	pántlika	gyöngysor	lábbeli
2004. 11. 28. advent 1. napja		4		1–2		4	1	2	1		1	4	1
2004. 12. 25. karácsony 1. napja		2		1–2	4	4	1	1	1	4	1	4	1
2005. 01. 23. imahét		1		1–2		2	2	2	5	4	1	4	1
2005. 03. 28. húsvét 2. napja		3		1–2		2	2	2	5	4	1	4	1
2005. 05. 15. pünkösd 1. napja		3		1–2		2	1	2	5	4	1	4	1
2005. 10. 30. reformáció ünnepe		2		1–2		2	1	2	5	4	1	4	1
2005. 12. 25. karácsony 1. napja		3		1–2	4	4	1	1	1	4	1	4	1

*Az Á. ruhatárában lévő darabok életútja alapján kirajzolódó családi kapcsolatháló
(V. család)*

